

„Kvindernes Underkuelse“.

John Stuart Mill. Kvindernes Underkuelse. Paa Dansk ved Georg Brandes. Anden Udgave. København. Gyldendalske Boghandels Forlag. 1885. (200 S.)

Da Mills Bog: »The subjection of women« saa Lyset i England, var det ingenlunde nogen ny og uhørt Lære, som deri blev forkyndt for den civiliserede Verden. I en Tale, som Stuart Mill holdt i Greenwich i 1870, møder han selv en foregaaende Talers Ytringer om, at han (Stuart Mill) havde været den første til at kræve Kvindernes Frigørelse med disse Ord: »Flere af de mest fremragende Filosofer og mange af de ædleste Kvinder har gennem Aarhundreder krævet det samme.«

Og ikke nok med, at Tankerne længe i Forvejen var forkyndt, og mange Talsmænd for Kvindernes Rettigheder var traadt frem i Literaturen, Theorierne havde ogsaa formet sig til praktiske Krav fra Kvinderne selv. Allerede da Mrs. Taylor (senere Mrs. Mill) skrev sin opsigtvækkende Artikel: »Enfranchisement of women« i Westminster Review, Juli 1851, kan hun henvise til det praktiske Arbejde, som de amerikanske Kvinder har sat igang.

Og dog vil enhver, som kender noget til Kvindesagens Historie, kunne bekræfte Rigtigheden af de Ord, hvormed Fortalen til den danske Oversættelses anden Udgave begynder, et »Mills Bog har vist sig at være et epokegør-

„Kvindernes Underkuelse“.

John Stuart Mill. Kvindernes Underkuelse. Paa Dansk ved Georg Brandes. Anden Udgave. København. Gyldendalske Boghandels Forlag. 1885. (200 S.)

Da Mills Bog: »The subjection of women« saa Lyset i England, var det ingenlunde nogen ny og uhørt Lære, som deri blev forkyndt for den civiliserede Verden. I en Tale, som Stuart Mill holdt i Greenwich i 1870, møder han selv en foregaaende Talers Ytringer om, at han (Stuart Mill) havde været den første til at kræve Kvindernes Frigørelse med disse Ord: »Flere af de mest fremragende Filosofer og mange af de ædleste Kvinder har gennem Aarhundreder krævet det samme.«

Og ikke nok med, at Tankerne længe i Forvejen var forkyndt, og mange Talsmænd for Kvindernes Rettigheder var traadt frem i Literaturen, Theorierne havde ogsaa formet sig til praktiske Krav fra Kvinderne selv. Allerede da Mrs. Taylor (senere Mrs. Mill) skrev sin opsigtvækkende Artikel: »Enfranchisement of women« i Westminster Review, Juli 1851, kan hun henvise til det praktiske Arbejde, som de amerikanske Kvinder har sat igang.

Og dog vil enhver, som kender noget til Kvindesagens Historie, kunne bekræfte Rigtigheden af de Ord, hvorved Fortalen til den danske Oversættelses anden Udgave begynder, et »Mills Bog har vist sig at være et epokegør-

ende Skrift«. For Evropas Vedkommende idetmindste har den været Bogen, som de paa denne Sag troende har tyet hen til. Lad os et Øjeblik tænke os den uskreven, — og vi maa med det samme tænke os, at det vilde se anderledes ud i Landes Lovgivning, i nulevende Menneskers Tanker og Følelser og i fremtidige Menneskers Instinkter.

Havde ikke paa det Stadium af Udviklingen en Høvdning som Mill grebet mægtig orienterende og organiserende ind, vilde Sagen ikke kunne have faaet saa sejrrig Fremgang i vor Verdensdel.

I Mills Fædreland staar man vistnok nu Sejren nærmere end i Amerika. Jævnt sikkert og uimodstaaeligt, i større og større Følge, arbejder de engelske Kvinder sig fremover, overvinder Vane og Fordom og erobrer sig en stedse større Plads i sine Hjem, i sit Lands Styrelse og i det almindelige Omdømme. Men alle de senere Ledere erkender, at det er ingen enkelt Person, hvem Sagens lykkelige Fremgang skyldes saa meget som Mill. Ikke blot gennem sit Skrift: *The subjection of women*, og andre af sine Skrifter, ogsaa gennem Handling blev han Hovedanføreren. Det var Mill, som i Maj 1867 vakte Debatten i det engelske Parlament om Kvinders politiske Stemmeret. At Kampen for politiske Rettigheder er sat saaledes i Forgrunden, er det vistnok Kvindesags-Agitationen i England skylder sin Magt og Bredde og sit aabne og lyse Præg.

Ogsaa i Norden havde Kvinder tidlig kæmpet for sit Kons Frigørelse: Frederikka Bremer, Camilla Colett, Mathilde Fibiger og flere, og paa Lovgivningens Omraade arbejdedes der jævnt og stilfærdigt paa at skaffe Kvinderne taaleligere Vilkaar. Men før Georg Brandes bragte det nordiske Publikum Stuart Mills Bog havde, saavidt jeg ved, i Norden ingen Mand, i den moderne Tid, stillet sig helt og ubetinget frem til Kamp for Kvindernes Sag. Ved denne noble Handling har Georg Brandes kraftig medvirket til at udvikle Erkendelsen og til at forberede de senere praktiske Reforme, ikke blot i sit eget Fædreland, men ogsaa i Sverig og Norge. Da saa senere vor Digtning bar Spørgs-

maalet frem, og Diskussionen først kom op, var det med en ejendommelig Inderlighed, man i Norden greb og behandlede Emnet. Det var den direkte moralske Side af Kvindesagen, og det var det dybe Spørgsmaal om Forholdet mellem Mand og Kvinde, som her alvorligst interesserede; man stredes, drøftede og dømte, som om Opgøret for alle Tider var kommet. Denne Kamp er ikke sluttet endnu, og den kan vanskelig komme til Afslutning gennem noget Slags Kompromis, den maa fortsættes; men man holder paa at faa Øjnene op for, at det tager Aarhundreder og ikke Aar at udkæmpe den. At Kvindesagen nu breder sig i Epigonlitteraturen, knoklet, professionsmæssigt og trivielt, og at det oftest er Sagens Modstandere, som nu taler i en nervøs, irriteret og bitter Tone, kan vistnok være Kendetegnet paa, at enkelte Punkter er vundet — ikke paa at det hele dybt humane Spørgsmaal skal ophøre at beskæftige vore største Aander. Vi ser da ogsaa, at Høvdingerne blandt vore Digttere fremdeles paavirker Sindene i samme Retning, men diskret, dybt og fint gennem sine Menneskeskildringer, og paa samme Tid begynder det at slaa kraftigere ud i Handling.

I Norden, hvor Universiteterne allerede er aabnede for Kvinderne, er man nu ivrig i at gøre godt igen Statens tidligere Pligtforsømmelse med Hensyn til den kvindelige Opdragelse, det ser ogsaa ud, som om man mere og mere faar Forstaaelse af den økonomiske Frigørelses store Betydning, men med de politiske Reformers har det hidindtil gaaet smaat.

Dr. Brandes siger i sit Forord til anden Udgave af den foreliggende Bog, at med Hensyn til den økonomiske Frigørelse, som er Hovedpunktet, intet Betimelighedshensyn gælder, medens det med Hensyn til Kvindernes politiske Frigørelse kunde være nyttigt at tage saadanne Hensyn. Jeg kan vistnok være enig med Dr. Brandes i, at den økonomiske Frigørelse er Hovedpunktet, forsaavidt som det kan referere sig til, at det økonomiske Existensspørgsmaal er det egentlig underliggende og mest afgørende, baade for Individerne

og Samfundene. Men med at Udespærring af Kvinderne fra forskellige Omraader ophører, ophører ikke under de nuværende sociale Tilstande hendes økonomiske Misère. Heltlere kan man sige, at den for mange Kvinder netop begynder, idet de skal optage Konkurrencen, førend deres Opdragelse staar i Højde med Mændenes, og medens de endnu er politiske Nuller. Nærmest hvad Kvindens politiske Stemmeret angaar vilde det, siger Dr. Brandes, »være nyttigt, skønt vistnok ikke retfærdigt, om et saadant Hensyn toges, som ikke berøres af Mill. Der kan næppe herske Tvivl om, at Kvindens Udrustning med almindelig Stemmeret i dette Øjeblik i de romanske Lande vilde give den religiøst-politiske Reaktion et Rygstød, som det vilde kræve et Aarhundrede at bryde.«

Mill har ikke taget en saadan Reservation, men det vilde være urimeligt at tro, at dette skriver sig fra, at han ikke skulde have overvejet Spørgsmaalet tilbørligt. Alleerede gennem den foreliggende Bog faar man Indtryk af, at han ikke har gaaet Overvejelsen om Kvindens Stilling inden de katholske og romanske Lande forbi. Et Sted bemærker han saaledes: Med den Naivetet, som sædvanligt findes hos Magthaverne, der ikke er vante til at høre Indsigelser, angribes Præsternes Indflydelse paa Kvinderne af protestantiske og liberale Skribenter, mindre fordi den i sig selv er slet, end fordi den er en ny Ufejlbarlighed, som stilles mod Mandens ufejlbare Myndighed og ægger Hustruen til Oprør imod denne.« (Anden Udgave. S. 181). Men der foreligger nu, siden Emile de Laveleye har offentliggjort en del Breve fra Stuart Mill i Revue de Belgique (se dette Tidsskrift 1885, S. 343 fg.) direkte Vidnesbyrd om, at han ogsaa med specielt Hensyn til Kvindens Valgret i de katholske og romanske Lande har vejet Betimelighedshensynene og fundet dem for lette. Paa Laveleyes Udtalelser om, at der er Fare ved at give Kvinderne Valgret, da den klerikale Indflydelse derigennem vil blive for overmægtig, svarer Mill, at denne sikkert dog kun er af forbigaaende Natur: naar Kvinderne nu staar under Præsternes Indflydelse er en

Hovedgrund maaske netop den, at Mændene holder dem ude fra det hele offentlige Liv.

Efter min Mening har Mill her vist sig at have en rigtigere Opfatning af Aarsags- og Virkningsforholdet end de liberale Skribenter, som ud fra den Erfaring, at Kvindene nu mere end Mændene støtter Klerikalismen og Reaktionen, foreslaar at udskyde Arbejdet for Kvindestemmeret til en ubestemt Fremtid. Intet er, forekommer det mig, lettere forstaaeligt, end at Kvinderne, saa længe de ikke kommer i sund og organisk Sammenhæng med de almindelige Interesser og i direkte Forbindelse med Reformbestræbelserne, bliver det Skær, hvorpaa Fremskridtsbevægelsen strander, og der gives næppe et bedre Middel til at udvide Kvindernes Syn og bringe deres Interesser bort fra det tomt autoritære, den ydre Pomp og det sygnende og udlevede, end at give dem lovlige Ret til aabent og ærligt at befatte sig med de almindelige Samfundsanliggender og sit Fædrelands Vel; ingen Reform vil kunne blive mere niveau-løftende end denne. Vistnok er det, som Laveleye udtaler, vanskeligt for udenforstaaende at dømme om Forholdene i de katholske Lande. Maaske er det for os ligesaa vanskeligt at afgøre, om de Forføjninger, som i disse Lande fra Fritænkernes Side tages mod de Klerikale, virkelig er til Religionsfrihedens Fremme — som at bedømme, hvilke Betæneligheder, der kan være ved at give Kvinder politisk Stemmeret i Lande, hvor Skriftefader-Institutionen er i Hævd. Nægtes kan det ikke, at det for os ser ud, som om den katholske Kirke over en trolddomsagtig døvende Indflydelse over en Mængde Kvinders Sind.

Men enhver Betænelighed, enhver Strid mellem Retfærdigheds- og Hensigtsmæssighedshensyn falder bort, naar man gaar til de protestantiske Lande, særlig til Norden. Den lutherske Kirke ejer ingen Trolddom, den har ikke den absolute Lydigheds Fred at give, thi Kritik og Oprør har blandet sig i dens Blod. Dens Præster har ogsaa ganske vist en altfor stor, en uretmæssig og skadelig Indflydelse over Kvinderne, men denne Indflydelse ejer de kun i Kraft

af, at Kvinderne er holdt i større Uvidenhed end Mændene, fører et aandsfattigere Liv og ikke faar sund Næring for sine Følelser. Der er næppe Tvivl om, at man ved at borttage de Skranker, som hindrer Kvinderne fra at øve direkte politisk Indflydelse ogsaa ophæver den vigtigste Aarsag til deres Afhængighed af Præsterne og deres Apathi ligeoverfor Fremskridtet, og det vil vistnok tyde paa Kortsynethed, om Staten nu vil give store Pengesummer ud for Kvindernes Undervisning og samtidig holde dem borte fra den politiske Stemmerets opdragende Indvirkning.

Der er fra enkelte Hold blevet rettet den Beskyldning mod Kvindeemancipationens Forkæmpere i Norden, at de har ledet Sagen i altfor literær-aristokratisk Retning. Er der noget i denne Beskyldning, da vil der ikke findes noget bedre Middel til at rette paa Ensidigheden end en kraftig Agitation for Kvindens politiske Rettigheder. Maaske er der Sandsynlighed for, at denne Agitation vil faa større Bredde i Norge end i Danmark og Sverrig. Man har i Norge færre Hindringer, naar man gaar i Retning af at realisere de demokratiske Idealer, end i Sverrig, og det politiserende har i Norge i et længere Tidsrum indtaget den samme Plads i Forgrunden, som det æsthetiserende i Danmark.

Oversætteren fremhæver i Forordet til anden Udgave, at Mills Resultater i Reglen er slaaende, derimod kritiseres Mills historiske Grundsyn og bestemmes som en af de af ham selv (Mill) forhadte aprioriske Konstruktioner. Dr. Brandes mener, at Mills Theori om, at Kvinden overalt oprindelig er Mandens Slavinde, er slaaet ihjel af den nyere Forskning og finder, at nyere Forskere som Bachofen, Morgan og Engels har godtgjort, at den historiske Udvikling af Forholdet mellem Mand og Kvinde er foregaaet anderledes. Vi faar derpaa en i de store Træk givet Oversigt over Kønsforholdets historiske Udvikling, væsentlig støttet paa Friedrich Engels: Der Ursprung der Familie, des Privateigenthums und des Staats. Dr. Brandes synes ogsaa at mene, at ud fra dette historiske Udgangspunkt

tager Fremtidsbilledet sig anderledes ud end fra det Millske. Rimeligvis vil Samfundene i Fremtiden beskæftige sig mindre med at regulere Forbindelserne mellem Mand og Kvinde og mere med at opdrage de nye Generationer.

Jeg indser dog ikke, at dette Glimt af et Fremtidsperspektiv lader det Billede, som Mill stiller frem for os som Idealet for Samlivet mellem Mand og Kvinde blive mindre gyldigt eller mere fjernt, og jeg mener at gøre mig til Tolk for dem af Bogens Læsere, der interesserer sig specielt for dette Emne, naar jeg beklager, at Dr. Brandes ikke hellere har villet give os en nærmere Fremstilling af, i hvilke Punkter hans Opfatning adskiller sig fra Stuart Mills end denne Gengivelse af Hovedpunkterne af et Værk, hvis videnskabelige Værd blot lærde Specialister er i Stand til at bedømme. Det er ganske anderledes interessant og orienterende at faa sig stillet for Øje det Fremtidsperspektiv, som en genial, af alle kendt, Forfatter ud fra Videnskab, personlig Iagttagelse og selvstændig Spekulation vil forme det, end dette objektive Fortidsbillede. Et saadant kan vistnok have det allerstørste Værd, men skal det være vor eneste Vejledning, saa stiller vi ogsaa ganske overordentlige Fordringer til dets Paalidelighed og Videnskabelighed. Hvis en eneste Faktor mangler, hvis en eneste Forskyvning finder Sted, kan det hele forvirres. Hvad nu Bachofens Værk: *Das Mutterrecht* (1861), og Morgans Værker angaar, saa er adskillige af de deri forfægtede Theorier af berømte Forskere blevet kritiserede og henstillede i de aprioriske Konstruktioners Række, og Friedrich Engels Værk: *Der Ursprung der Familie, des Privateigenthums und des Staats* (1884) røber ikke megen selvstændig præhistorisk Viden hos sin Forfatter og er i alt Fald for nylig udkommet til, at det allerede lykkelig skulde kunne have gennemgaaet den videnskabelige Kritiks Skærsild. For dristigt bliver det i alt Fald ikke at betegne enkelte af

de videnskabelige Theorier, som Dr. Brandes støtter sin Fremstilling af den forhistoriske Udviklingsproces paa, som omstridte, men saadanne er ikke skikkede til helt at omstode tidligere rimelige Antagelser.

Som det var at vente, naar en Kunstner og Kritiker af Georg Brandes's Rang har besørget Oversættelsen, fremtræder Mills Skrift her for os i en særdeles skøn og ædel Skikkelse. Nærværende Udgave er en gennemført Omarbejdelse af den første; efter hvad jeg kan forstaa, er dog ingen Forandring foretaget, som hos nogen Læser kan forandre det Hovedindtryk, man tidligere har faaet. Oversætterens Anmærkning (under S. 94 første Udgave) angaaende de Misligheder, der kan følge af, at der blot findes mandlige Læger, er udeladt i nærværende Udgave, rimeligvis fordi den nu, da det er tilladt Kvinder at underkaste sig Lægeexamen ved de nordiske Universiteter, anses for overflødig. Flere Steder har jeg bemærket, at Udtrykkene ligger nærmere den engelske Originals Text end i første Udgave, gennemgaaende er fremmede Ord ombyttede med danske.

»Kvindernes Underkuelse« er ikke af de Værker, som hurtigt ældes eller glemmes. Det er Bogens Karakteregenskaber, som frelser den fra at dele Skæbne med saa meget andet af den Literatur, som har samlet sig om Kvindespørgsmaalet. Enkelte af de Antagelser, som den holder frem, kan muligvis falde for den nyere Forskning, men dens Visdom, dens geniale Redelighed, dens ejendommelige rolige Begejstring vil nu, som før, erobre og vække Glæde.

Som det vil være de Fleste bekendt, er »Kvindernes Underkuelse« ikke forfattet af Mill alene, men af Mill i Forening med en Hustru, som — efter Mills Skildring af hende at dømme — stod lige saa højt over den almindelige Flade og Fladhed som han selv.

»At øjne Slægtens Fremtid« — siges etsteds i nærværende Bog — »har altid været en Forret for Tankens

Kaarne, men at føle som Fremtidens Slægter, har udgjort endnu færre Udkaarnes Udmærkelse og Martyrium«. Jeg tror, at den Mand og den Kvinde, som vi her føres Ansigt til Ansigt med, hører til disse sjeldne og udkaarne, og at dette Skrift derfor, ret beset, er modernere end de mest moderne Skrifter.

Gina Krog.
